HALK BİLGİSİ HABERLERİ

İstanbul - Eminönü Halkevi Dil ve Edebiyat şubesi
tarafından çıkarılır aylık folklor mecmuası

Yazı İşleri Müdürü : MEHMET HALİT BAYRI

Yıl : 10 Mayıs 1941 Sayı : 115

ANADOLUDA MUSİKİ BÖLGELERİ

Anadoluda bir kaç musiki lehçesi bulunduğunu bazı arkadaşlar —her biri başka bir zaviyeden— gördüler. Bazı kimseler de böyle bir iddianın yurttaki zevk birliğini inkâr demek olacağını sandılar! Halbuki, yurtta, konuşma lehçelerinin muhtelifliği kadar çeşitli musiki lehçeleri vardır ve bu hal başka memleketlerde de böyledir. Yurtta tek musiki lehçesi vardır demek kablî bir hüküm olacağı gibi, birden fazla ses lehçesi bulunduğunu söylemenin hissiyatı rencide edici hiç bir tarafı da bulunamaz. Garp folklor dünyasında tek bir kelimenin bile muhtelif semtlerde nasıl telâffuz edildiğine dair haritalar çizilmesi bir metot maddesi halinde tamim ediliyor.. Yunan folkloristi Bn Melpo Merlier Yunanlılarla meskûn muhtelif semtlerdeki musiki lehçelerine dair bir izahat kitabı çıkardı, v.s. , v.s...

Vaziyet bu merkezde olunca, muhtelif Anadolu musiki hıttalarının ilmini yapmıya çalışmak, mevzuu müspet veya menfî âmiyane ilim tehlikesinden kurtararak bîtaraf düşünmek bir zaruret olur. Şimdiye kadar yurt dahilinde tekrarlanan folklor seyahatları bu yolda hazırlıkçı tahminlere yetecek kadar fikirler verebilmiştir kanaatındayız.

Bu işte şöyle bir metoda bağlanmak doğru olur sanıyorum:

A) Konuşma lehçelerine, melodi lehçelerine, çalgılara ve danslara ait bölge haritaları ayrı ayrı tertip olunmalı;

B) Ana çizgilere ait bu umumî haritalar sonradan karşılaştırılıp mukayeselere tâbi tutulmalı;

C) Her semt içinde talî farklı mevkiler varsa oraların yerleri de haritasında gösterilmeli;

Ç) Her umumî veya talî hıttanın farkları neden ileri geldiği aranmalı,

iklimî veya coğrafî, tarihî, yahut da dış tesirlerden ileri gelme âmiller bulunup gösterilmeli.

Şu yazımızda ancak bir kaç misalle yukarıdaki maddeleri aydınlatmıya çalışıyoruz.

Karadeniz memleketlerimizin Trabzon tarafları baş karakteristik çalgı olan «kemençe» si, «tulum» çalgısı, çevik ve kesik ritimli havaları, bazı makam hususiyetleri ile ayrı bir mıntakadır... Eğe bölgesinde ağır ritimleri, aksakları ve değişimli makam kabiliyeti ile bambaşka bir âlem var... Urfa taraflarının ağızlarında tiz sesli, «engin» duygusunu canlandıran uzun havalı ezgiler görülüyor... Konya etrafı davul zurnadan haberdar değil, kaşıklı oyunlariyle teferrüd eder... v.s.

Sazların yayılış sahaları da başka başkadır: Meselâ, «kemençe Trabzon havalisine münhasırdır, Konya çevresi davul-zurnayı kullanmıyor» dedik. Böyle vakalara şunları da ilâve edebiliriz: «Ney» denilen küçücük zurnalar Erzurumun şarkında var. Gayda —yani tulum— çalgısının kullanıldığı yerler gitgide azalmakta...

Oyunların nevi sınırları kısmen daha iyi tesbit edilebildi: «Zeybek» oyunlarının asıl muhiti Aydın ve Mağnisa taraflarıdır; el ele tutularak hora (=koro) şeklinde yapılmazlar; erce yürüyüşlerin temsilleridir. —Sıvası merkez tutan havalide bilâkis halka oyunları esas: bunlara «haley» deniyor.— Trabzon havalisinde yine halka oyunları esas ise de, refakat çalgısı davul - zurna değildir, kemençedir; çok çevik bir oyundur; nevilerinin hepsine birden «horon» denir. — Erzurum ve Bayburt halka oyunları davul-zurnalı, nisbeten ağır hareketlidir; oralarda «bar» deniyor. — Konyada ise, davul - zurna gibi, halka oyunları da bilinmemektedir. Kaşık oyunları oranın en eski ve yerli ananesidir...

İşte, umumî musiki mıntaka haritaları böyle belli başlı farklara göre çizilebilecektir. Fakat tam sınırlar nereleridir ? Böyle inceliklerin tesbitine bundan sonra girişmek lâzım geliyor.

Konyadaki son folklor seyahatında vaziyeti biraz kurcalamak isteyince, kat'î sınırları tesbit sırasında «talî farklı mevkilerin ayrıca tesbiti» zaruretine de inanmak mecburiyetinde kaldık: Böyle müteferri mevkileri araştırabilmek şüphesiz ki kısa bir zamanda mümkün olamazdı. Meselâ, defterime aldığım notlara nazaran: Konya vilâyetindeki Cihanbeyli'nin Böğrüdelik (diğer adı ile Reşadiye) köyünün sekenesi Siberya'dan göçmüş 350 kişidir; aralarında tek asıl Anadollu yok. Yarım asır önce Anadoluya geçmiş olan mezkûr Türklerin halk türküleri gayet asyaî halini aynen muhafaza ediyor. Cahildirler,

fakat tam sadakat dairesinde yaşıyorlar. Umumî harpten sonraki tereddütlü senelerde dağa çekilen asker kaçaklarını köyün etrafına siperler kazmak suretile beklemişler, hiç içeri sokmamışlar. Ahlâkçıdırlar. «Âlemi İslâm» kitabının müellifi Abdürreşid İbrahim merhum bu köydendir. İşte orada asıl Konya ezgilerinden pek farklı çaşında türküler derlenebilecek, âdeta bir kısım Siberya Türk musikisinden örnekler bulunabilecek. — Başka bir göçmen mahallesi Çumra'da var: Bunlar, Romanyadan yeni gelen, ora Türklerinin nağmelerinden örnekler bilen zümredir. — Karaman'ın Mandason ve Eminler köylerinde Çerkesler var: El armonikaları ve halka oyunlarile hususiyetli havaları mevcut. — Çumra'ya yarım saat mesafede Batum köyü var; sekenesi, son Rus işgalinde asıl Batum'dan oraya göçmüş; âdetlerindeki Kafkasya işi farklara binaen Gürcü denilen göçmenlerdir: Meselâ, Kafkasyada pek muteber olan tulum çalgısını seviyorlardı, kendilerine göre havaları vardır. İçlerinde tulum çalan bulunduğu halde, ellerinde iyi yapılmış bir âlet bulunmadığı, yenisini temin ihtiyacını duymadıkları için de bu nâdir çalgı, Anadolunun diğer bir iki merkezi gibi orada da pek yakında son izlerini kaybedecektir [1]. — Otamış köyünden güzel sesiyle meşhur bir delikanlı zilli maşa kullanıyordu ki Konya havalisi için nisbeten nâdir bir çalgıdır. Tahkik ettim: Türkmen olan Tekelilerden yerleşenlere Tohtamış, göçenlerine Otamış (galiba: otağlamış) diyorlar. Konya havalisindeki Otamışlar Halep civarındaki Rakka tarafından buraya göçmüşler; hattâ şimdiki Otamış köyü civarında bir de Rakka köyü var ki bu da sekenesinin oradan geldiklerini gösterir. O civarda pek maruf olan Otamış develeri gibi «zilli maşa» da —kıvrak ritimleriyle— Suriyeden gelmiş demektir...

İşte bu gibi daha ayrı karakterli mahallî türkü örneklerine sahip tek tük köyleri asıl vilâyetin musiki vasıflarından ayırmıya çalışmak icap eder.

Muayyen şimal halka oyunlarının Konya vilâyetinin içerilerinde bilinmediğini anlayınca nerelerine kadar nüfuz edebilmeş olduklarını her tarafta soruşturdum ve şu neticeye vardım: Sıvas ve havalisinde türlü çeşitlerine toptan olarak «haley» denilen bu oyunlara Konya etrafından Aksaray, Kırşehir, Yozgat, Zile, Niğde kaza ve köylerinde rast gelinir. Konyanın sınırı

---

[1] Konya vilâyeti dahilinde *tulum* (yani gayda) çalgısı yerli âletlerden değildir. Fakat Sivasa civar muayyen yerler de var. Şarkî Anadoluda tek tük merkezleri varmış: Erzurum'un Yusufeli kazasını oralarda çok bulunmuş meraklı bir subay bana «Tulum menbaı» olarak gösterdi!..

içinde bulunmakla beraber içtimaî hayat bakımından şimal doğusu vilâyetleriyle ilgili olan yerlerde haley var; fakat azalıyormuş: meselâ bahsettiğimiz yerlerden Niğde'de yirmi yıl önce halka oyunları çok olduğu halde şimdi azalmıştır.. Hülâsa, Konyayı haley bölgesi sayamıyoruz. Konya kaşıklı oyunlar mıntakasıdır...

Erkek ve kadın cemiyetlerine göre de araştırmaları mukayeseli yürütmek zarurîdir, çünkü meselâ: Konyada erkekler kahramanlık icabı kaşıkla, kadınlar (hafif kadınlar) zil ile oynarlar. Erkeklerin ve aile kadınlarının zilli oynamaları mayuptur. Temiz kadınlar ancak kendi muhitlerinde oynarlardı. Erkekler şimdi de katiyen zil kullanmıyorlar. Zil ile oynıyan hafif kadınların oyun yeri «oturak» âlemleri idi ki bu meclisler ilk olarak 1315-16 da Ferit Paşa tarafından kaldırıldı. Zilli kadın, Efenin emriyle o kadar uzun saatler oynarmış ki takatı kalmayıp da oyundan sıyrılmak isteyince zilleri hafifçe alınteriyle ıslatır, çelik ziller ötmez olur, böylelikle biraz dinlenmek fırsatını bulurmuş. Yeni zil bulabilirlerse tekrar oyuna zorlarlarmış. İyi zil kullanan kadına «filân kadın öyle zil dövüyor ki» derlermiş. Karaman Beyliği zamanındanberi var olduğu söylenen zilli oyunlar, bir zamanlar İstanbula da sirayet etmişti: Gümüş ve altın ziller kullanıldığı olmuştur [1].

Konyaya ait misallerimiz gösteriyor ki, oyunların yaygınlık haritaları gibi, ait oldukları meclis nevilerini de araştırmaya zaruret vardır.

Mevsimden mevsime göçen aşiretlerin tesir ve bakıyeleri muhtemeldir ki bazı semtlerde ayrıca izler bırakmış olsun: Meselâ Bozahmetli yörükleri kışın Antalya vilâyetinin Manavgat kazasına bağlı köylerde eğleştikleri halde, yazın Konyada Seydişehri'nin Küpe dağı yaylalarında geziyorlar; çok ve iyi kaval çalanları bulunduğunu müşahede ettik...

Son olarak bir de tabiat tesirlerine dair misal vermek isteriz: Ürgüp ve Avanoz taraflarının ezgilerine dikkati celbederek dediler ki: Oralarda bağ ve bahçeler çok olduğu için şarap ve rakı yaparlar, meclisleri bol olur; muhtemeldir ki bu haller oraların âhenklerinde müessir olmuş bulunsun. Her halde musikiyi çok seviyorlarmış...

Anadoluda muhtelif musiki bölgeleri bulunuşunun sebebi yalnız coğrafî âmiller, yabancı tesirlerden ileri gelme melez manzaralar, veya pek daha yakın zamanlara ait yasaklıklar, ihmaller, yenilik yapacağım diye eskiyi, ih-

---

[1] Kaşıklı oyun İranda da kullanılageimiştir; kullandıkları kaşıklara onların da Türkçe «akşık» demeleri bu oyunu Türklerden aldıklarına delildir.

malin kaderine bırakışlar olmasa gerektir. Böyle müessilerin hepsi Asyaî orijinallik aleyhine olmasına ve hepsini birer birer hesaba katmak mecburiyetinde bulunmamıza rağmen, pek eski zamanlara ait tarihî sebepleri de her zaman araştırmak mecburiyetindeyiz. Böyle bir vâkıayı şuracıkta yine misal olarak hatırlatacağım: en eskileri, XVI ncı asırda kaleme alınan Osmanlı vakayinâmeleri ilk Aydın Beyliği ve civarı hâdiselerini anlatırken davul - zurnalı musikilerden, XIV üncü asırda yazıya geçirildiği tahmin edilen Korkut Ata hikâyelerine ait metinler doğu Anadolusu oğuzlarına ait davul-zurnalı musikilerden hep söz açtıkları halde, en eskisi XIV üncü asır sonunda yazılan Selçukî hayatına ait el yazmaları sadece «tabılhane» den bahsedip görünüşe göre «zurna» yı hiç yazmıyorlar! Sultan Alâeddin tarafından Osman Beye verilen beylik alâmeti de — musiki âleti olarak — sadece davuldu [1].

Kavânin-i Teşrifat isimli maruf mecelledeki: «Selçukîler devletinde sair âlâtı musikiye metrûk kalıp tabillerin cevfine ziller gibi gûna gûn sada verir şeyler vaz ile öyle çalmışlardır» ifadesi tamamiyle bir hakikatın izahıdır; hem de —bence— en eski Türk ananesinin Konyada devam etmiş olmasıdır. Orhun kitabesinde düşmanların kale içindeki sesleri işidişinden bahsedilirken «ku» nun işitildiği söylenir: Ku sözünü Samih Rıfat merhum «ses» anlamında kabul etmek istemişti (Ku+lak = kulak ve yan+ku = yanku kelimelerinde olduğu gibi). Halbuki biz ku sözünün aynı zamanda davul mânasına geldiğini kabule taraftarız («gışai tabl» terkibini hatırlatacak şekilde!). Şu halde, Orhun kitabesi, şehirde sadece davul seslerinin yükseldiğinden bahsetmiş olmalıdır. Konya tabılhaneleri de işte bu —belki kalın boru velveleleri refakatiyle çalınan— davul nöbetlerini kasdetmiş olabilir; ve bence zurnaların refakatiyle yapılan mehterhanelerin terkibi Fatih asrında kabul edilmiş İstanbul işi tertipler olması pek daha mümkündür. Her halde ilk Konya tabılhanelerinde —yani Selçukîler asrında— zurna kullanılmıyordu; bu, belki de mevleviliğin ihsas ettiği bir nizamın neticesi olmuştu. (Mevlevî musikisinde yalnız kiriş telli ve derili çalgılar yer alıyordu; fakat ney hepsinden tabiî idi. Madenî âletler gayrı tabiî sayılıyordu).

Bütün kayıtlar gösteriyor ki: Selçukî Konyasında davulların yanında zurnalar, yani melodik çalgılar yoktu. Bugün de Konya vilâyeti dahilinde

---

[1] Konyada çıkan «Konya» mecmuasına bu mühim meseleye dair yeni bir etraflı yazı gönderdim.

CENUPTA EHLÎ HAYVANLAR VE İĞDİŞ AMELİYATI

Malûm olduğu gibi ehlî hayvanlar: Deve, At, Kısrak, Katır, Eşek, Öküz, İnek, Keçi, Koyun gibi adlar almışlardır.

Yaş ve nevilerine göre bunların hepsinin adları değiştiğini halktan dinlediğimiz gibi anlattıktan sonra **İğdiş** usullerine geçerek şimdiye kadar Türklerin unutulmuş olan en eski âdetlerinden **Dşle İğdişme** ameliyatının hâlâ yaşadığını ve bu ameliyatın nasıl yapıldığını bildireceğiz.

1 — Kısrakların gebelerine **Kunnacı,** doğurmasına kunlamak, bir yaşına basmış yavrularına **Günü;** bir yaşından sonraki yavruların erkek ve dişilerine **Tay;** iki yaşından sonra erkek taylara **At,** dişi taylara **Kısrak** denir. Eğer bu at ve kısraklar yük işinde çalıştırılacak ise her ikisinin umumî adı **Gölük** olur. Tohumluk atlara ise **Aygır** denir.

2 — Sığır cinsinin dişisine **İnek,** ineğin gebesine **Buzağlacı;** doğurmasına **Buzağlamak;** bir yaşına kadar inek yavrusuna **Buzağı;** bir yaşından üç yaşına kadar olanlarına **Dana;** üç yaşından sonraki yavruların erkeklerine **Tosun;** dişilerine **Düğe** yahut **Düve** adı verilir.

İnekler düğelerden, öküzler tosunlardan seçilir. Tosunların tohumluk olacaklarına **Buğa** denir [1].

3 — Aygırların kısraklarla kavuşmasına **Çıkma;** tohum tutan kısrağa **Avunmuş;** kısrağın kavuşma çağına ise **Dalap** olmuş denir.

---

[1] Öküzün çifte ve koşuma alıştırılması işi ayrı bir bahis olacak kadar mühimdir. Onu başka bir yazımızda bulacaksınız.

---

pek nâdiren, âdeta tesadüfen davul-zurna kullanıldığını, meselâ Çorumdaki gibi «davul-zurnacı» kesafeti bulunmadığını gördük. Demek ki, her hıttanın musiki şartları her şeyden önce kendi tarihî ahvaliyle ilgilidir; ve böyle meselelerin iyi bir sonuca vardırılabilmesi için folklorcunun, folklorun «tarih metodu» örneklerine göre çalışması icap eder.

Bir kalem denemesinden ibaret olan şu yazımızda bilhassa Konya musikilerini örnek gibi ele almamızın sebebi yalnız o vilâyet dahilinde en son folklor seyahatını yapmış olmaklığımız değildir; Anadolunun ilk İslâm-Türk payıtahtı olması da (yani Konya şehri) bizi böyle bir tercihe sevketti.

Mahmut R. Kösemisal

4 — Sığır cinsinde dalap yerine **Buğasamak** adı kullanılır. Sığırların kavuşmasına **Buğaçıkma,** ineğin gebe kalmasına **Alınmış** tabirleri kullanılır.

5 — Katır ve merkeplerdeki türeme isimleri tıpkı at cinsinde olduğu gibidir. Yalnız katır ve eşeğin küçük yavrularına Sıpa, dişilerine Kancık, erkeklerine katır veya eşek denir. Çok defa da bunlar sarahatla erkek katır,

Toroslarda çoban kıyafetleri ve Bakşış aşireti ağalarından Küçük Hasan Dişleme usuliyle koyunlarını iğdiş ederken:

erkek eşek, kancık katır, kancık eşek diye adlanır [2].

6 — Deve cinslerine ait malûmat evvelce neşredilmiş olmakla bu makalemde bu bahsi tekrar etmeğe lüzum görmüyorum [3].

7 — Koyun ile keçi cinslerine halkın verdiği adlarda değişiklik pek basit olduğundan burada her ikisini birden mütalâa etmek kabil olacaktır.

Davarlarda dalap kelimesi yerine **Güre** oldu ve **Güredi** sözü kullanılır. Davarın kavuşma çağına **Tekeseme** ve tohum tutmasına **Alınmış** yahut **Tekesemiş** denir.

Gebe davarlara **Kuzulacı**, bir aylık yavruya **Görfe** ve sütten kesilinceye kadar devam eden zamanlarda **Emlik** adı dahi verilir. Bir aylıktan bir yaşına kadar yavru koyunlara **Kuzu**, keçilere **Oğlak** denir. Bir yaşından iki yaşına kadar **Çepiç**, iki yaşından üç yaşına kadar olan dişi keçilere **Hakına**; erkek keçilere **Seyiz** [4]. Hakınadan sonra keçi ismi alem olduğu gibi seyizler de **Erkeç** adını taşır. Erkeçlerin husyesi çıkmış veyahut döğülmüş olanlarına **(İğdiş, Hadım, İn)** denildiği gibi sağlam kalmış damızlık koyunlara **Koç**, keçilere **Teke** adı verilir [5].

Dişle iğdişetme ameliyatı:

İğdiş etme, hadım etme ve inetme adlarını taşıyan bu ameliyatın baş ustası ve ilk mucidi hiç şüphesiz Orta Asya Türkleridir.

Bugün Anadolunun cenup kısmı ve Toros yaylalarında bu ameliyatın en iptidaî olanlarından en çok **Çekme, Burma, Döğme** adını alanlar kullanılmaktadır. 1940 senesi Ağustos ayı içinde benim yirmi senedir rastlıyamadığım dördüncü bir iğdiş usulüne oğlum Doğan Yalgın ile asistanım Ahad Oral tesadüf etmişlerdir: Bu dördüncü ameliyat fevkalâde enteresandır.

Tek bir adam tarafından yapılan ve **Dişleme** adını muhafaza eden bu son şekil Orta Asyadan gelmiş olmakla beraber en iptidaî bir ameliyat usulünün örneği olduğuna da şüphe yoktur. Oğlumun çektiği fotoğrafiarla tesbit edilmiş olan bu ameliyat eskidenberi bildiğimiz üç nevi iğdişetme işini dörde çıkarmıştır. Diğer iğdişetme şekillerini evvelce yazmış olduğumdan [6] bu

[2] At bahsinde daha geniş folklor malûmatı lâzım olursa bakınız: Cenupta Türkmen oymakları, kısım 3, sayfa 61 ve kısım 5, sayfa 68.

[3] Bakınız: Cenupta Türkmen oymakları, kısım 2, sayfa 65.

[4] «Seyis» ismi aynı zamanda düğüncülerin de adıdır.

[5] Koyun hastalıklarına bakınız: Cenupta Türkmen oymakları, kısım 5, sayfa 72.

[6] Bakınız: Uludağ mecmuası, sayı 31: İptidaî idişçilik.

İSTANBULDA ÇOCUK VE DOĞUMLA İLİŞİKLİ ÂDETLER VE İNANMALAR

V.

İstanbulda söylenen ninniler, hepsi buraya alınamıyacak kadar çoktur. Bunlardan kaydettiklerimiz, ilk hatıra gelebilenlerdir. Macar müsteşriki Kunoş, vaktiyle İstanbul ninnilerini derlemeğe çalışmış ve tesbit edebildiklerini, «Türkçe ninniler» adı altında 1925 senesinde İstanbulda küçük bir kitap halinde neşretmiştir. Bundan başka Sadettin Nüzhet Ergun, Konyada söylenen ninnileri toplıyarak Mehmet Ferit Beyle müşterek «Konya Halkiyat ve Harsiyatı» adlı kitabının bir faslı halinde 1926 senesinde ortaya koymuş-

---

defa yalnız koyunlar üzerinde yapılan Dişleme iğdişi anlatmak istiyorum:

Bugün bu nevi ameliyat dünyada hemen, hemen kalmamış gibidir. Macaristan seyahatimde ilk defa bazı etnoğrafyacılardan duymuş olduğum bu tarz iğdişin çok eski çağlarda Macaristanda da cari olduğu malûmdur. Türkistanda bu işin yakın zamanlara kadar devam etmekte olduğunu sayın arkadaşım Alimcan Tagan teyit etmiştir.

Torosların Bulgar dağında yayla eden Bakşış oymağında Dişleme İğdiş usulünü hâlâ tatbik eden küçük Hasan davetim üzerine Tarsusta kendisile konuştuğum zaman bana dedi ki: «Dişle iğdişetme, sevaptır; onu ilk önce Adem atamız yapmıştır, piri de odur. Döğme, Burma, Çekme iğdişlerin hayvanlara çok zararı vardır ama il biyol buna alışmış ne dersin. Ben bu yaşa geldim kendi hayvanlarımı hep dişimle iğdişledim.»

Yetmiş yaşlarına girmek üzere olan Küçük Hasan bu ecdat yadigârı san'atı anlatırken büyük bir huşû ile âdeta ibadet ediyormuş gibi müsterihti.

Dişleme usulile yapılan ameliyat şöyledir: İğdiş ameliyatı bu işlerin en basit ve en hassas olanıdır.

Husyelerin hayvan vücuduna giden damarları yavaş yavaş ön dişlerin arasına sıkıştırılır ve hafif, hafif tazyika başlanarak hissi iptal edilinceye kadar ezilir ve sonra dişlerin temas ettiği yer biraz burularak üzerine bir miktar katran sürülür, bundan sonra koyunu tutan çobana salıvermesi bildirilir.

Dünyanın bütün hayvanlarını ilk defa ehlileştiren ve onların her türlü nimetlerinden istifade eden ecdadımız belki bu ameliyatın da ilk mucidleri arasındadır.

Ali Rıza Yalgın

tur. Enver Behnan Şapolyo da, 1938 senesinde «Halk ninnileri» isimli kitabını bastırmak suretile bu bahse son defa temas etmiştir. Ninniler hakkında daha geniş malûmat edinmek istiyenler için bu üç değerli eserin çok faydalı birer kaynak olacağından eminiz.

İstanbul kadınları, çocuğun intizamla uyuması kadar temizliğine, gıdasına ve uyanıkken oyalanmasına ayrıca dikkat ederler. Sağlığın her şeyden önce temizliğe bağlı olduğunu pek iyi takdir eden İstanbul kadınları, çocuklarını sık sık yıkadıkları gibi, altını kirlettiği zaman, bezlerini hemen değiştirmeyi hiç ihmal etmezler. Kirli bezleri değiştirilmiyen çocuk huysuzluk eder, uyku vakti gelince uyumaz ve soğuk alarak hastalanır. Çocuğun kirli bezleri yıkandığı vakit, kurumak üzere pencere gibi, bahçe gibi yerlere serilirse, gün batmadan önce bunların içeri alınması lâzımdır. Çocuk uykusuz kalacağı için bezleri gece evin dışında bırakmak doğru sayılmaz. Çocuğa verilen gıdalar ise, ana sütünden başka, mahallebi, sütlâç, şekerle pişirilmiş nişasta ve pirinç unları, pirinç lâpası, patates püresi, et suyu, meyve suyu, şekerli su, kurabiye, çikolata gibi şeylerdir. Çocuk büyüyüp sofraya oturuncaya kadar bu gıdalarla beslenir ve sütten kesilince bunlar daha bol ve daha sık verilir.

Çocuğun uyanıkken oyalanması gerçekten ince bir iştir. Bu işde genç annelerden fazla çocuğun baba veya anne annesi muvaffakiyet gösterir. Baba veya anne annesi çocuğu oyalamak maksadile ve hususî bir âhenkle:

— Gel babası, gel, gel, gel diyerek veyahut sağ kolunu biraz yukarıya doğru kaldırıp elini bileği üzerinde iki tarafa döndürürken:

Alaylı yavrum alaylı
Maşrapası kalaylı
Akşama fincan böreği
Tıp tıp eder yüreği.

diyerek yavrunun dikkatini sesinde toplamak suretile onu eğlendirir.

Oyalamak için çocuğa ilk verilen oyuncak «çıkı çıkı» denilen âlettir. Bu, içine leblebi büyüklüğünde bir kaç taş konulmuş saplı bir teneke kutudan ibaret olup sapın ucunda düdüğü vardır. Çıkı çıkının bir de Eyüp oyuncakçıları tarafından yapılan başka çeşidi mevcuttur. Bu da iki tarafı şeffaf deri geçirilerek kapatılmış küçük ve ensiz saplı bir kasnaktan ibarettir. Kasnağın deri cidarları arasındaki boşlukta kezalik leblebi büyüklüğünde bir kaç taş bulunur. Çocuk, çıkı çıkıyı eline alıp salladığı zaman küçük taşların cidarlara çarparak çıkardığı ses, kayıptan gelir gibi işiterek eğlenir. Çocuğa verilen bu ilk oyuncaktan başka daha bir çok çocuk oyuncakları varsa da bunlar hakkında burada izahlara girişmek istemiyoruz.

Memleketimizde çocuk hakkında söylenen ata sözleri vardır. Bunlardan hatırlıyabildiklerimizi yazıyoruz:

Aptal düğünden, çocuk oyundan usanmaz.

Eti senin kemiği benim (mektebe ilk verilen çocuklar için öğretmenlere hitaben söylenir).

Adam olacak çocuk bakışından bellidir.

Azı çocuğa, çoğu kocana gösterme.

Ağlamıyan çocuğa meme vermezler.

İl oğlu evlât olmaz.

Oğul babaya, kız anaya çeker.

Büyümüş de küçülmüş.

Çocuk ile yola gitme, yükün düşerse güler.

Çocuktan al haberi.

Çocuğun yediği helâl, giydiği haramdır.

Çocuğa iş buyuran ardınca kendi gider.

Çocuksuz kadın meyvesiz ağaca benzer.

Çocuklu kadın, kargalı çınar.

Çocuklar iyi ve fena huyları ana ve babalarından öğrenirler.

Çocuğum yok ağlıyacak, çorbam yok taşacak.

Hocanın vurduğu yerde gül biter.

Sütle giren huy canla çıkar.

Su küçüğün, söz büyüğün.

Kız beşikte, çeyiz sandıkta.

Kızı olan çabuk kocar.

Mektep çocuğu gibi daima birbirinden şikâyet.

Mektepten kaçar mısın, falakaya girer misin?

Hepsinden bahtlısı beşikte olan.

Yetiştirene şükürler olsun.

(Bu malûmat 1927 senesi Eylûlünde İstanbulda tesbit edilmiştir).

Mehmet Halit Bayrı

ZEYİL:

Türkiyenin muhtelif yerlerinde yaşıyan doğum ve çocukla ilişikli âdetler ve inanmalar hakkında şimdiye kadar neşrolunan yazıları burada toplu olarak göstermeği faydalı buluyorum:

Abdülkadir İnan: Rapor; İstanbul 1930.

Abdülkadir İnan: Sivasta doğum âdetleri; Halk Bilgisi Haberleri, sayı 10, Ağustos 1930.

Abdülkadir: Sivasta doğum âdetleri ; Halk Bilgisi Haberleri, sayı 15, İkincikânun 1931.

Âdil Özseven: İstanbulda çocuk oyunları; Halk Bilgisi Haberleri, sayı 106, 108, 110, Ağustos, Birinciteşrin, Birincikânun 1940.

Ali Rıza Yalgın: Cenupta Türkmen oymakları I-V; 1932, 1933, 1934, 1939.

Edhem Ertem: İspartada doğum âdetleri, Ün Mecmuası, sayı 28, 29, 30, 31, Temmuz Ağustos, Eylûl, Birinciteşrin 1936.

Faika Isameddin: Bursada çocuklara ait âdetler; Halk Bilgisi Haberleri, sayı 74, Birincikânun 1937.

Hâmit Zübeyr Koşay: Doğumla alâkadar bazı âdetler; Türk Yurdu, sayı 33, Eylûl 1927.

Hâmit Zübeyr Koşay: Ankara budun bilgisi, Ankara 1935.

Hasan Hacışeyhoğlu: Çankırıda çocuğun mektebe verilmesi; Halk Bilgisi Haberleri, sayı 109, İkinciteşrin 1940.

İgnacz Kunoş: Türkçe ninniler; İstanbul 1341.

Kemal Özer: Balıkesirde halk âdet ve inanmaları; İstanbul 1936.

Mehmet Halit Bayrı: Halk âdetleri ve inanmaları; İstanbul 1939.

Müşfika İnan: Meraşta doğum âdetleri ve çocuk terbiyesi, albastı hastalığı, nazar; Halk Bilgisi Haberleri, sayı 8, Haziran 1930.

Müşfika İnan: Meraşta çocuk hastalıkları ve tedavi usulleri; Halk Bilgisi Haberleri, sayı 9, Temmuz 1930.

Müşfika İnan: Şarkî Karaağaçta doğum âdetleri; Halk Bilgisi Haberleri; sayı 27, Ağustos 1933.

Müşfika İnan: Meraşta çocuk oyunları; Halk Bilgisi Haberleri, sayı 11, Eylûl 1930.

M. Zeki: İstanbulda doğum ve çocuk hakkında âdetler ve inanmalar; Halk Bilgisi Haberleri, sayı 23-24, Mayıs 1933.

Naci Ayral: İstanbulda çocuk oyunları; Halk Bilgisi Haberleri, sayı 58, Ağustos 1936.

Naci Ayral: İstanbulda loğusalık âdetleri, Halk Bilgisi Haberleri, sayı 73, İkinciteşrin 1937.

Necip Necati: Çocuk olması için kadınların müracaat ettikleri tedbirler, Eskişehir Halkevi Mecmuası, sayı 33, Birincikânun 1935.

Necip Necati: Çocuk olmamak ve düşürmek için alınan tedbirler: Eski-

şehir Halkevi Mecmuası, sayı 33, Birincikânun 1935.

Necip Necati: Doğacak çocuğun cinsiyeti hakkında yormalar, Eskişehir Halkevi Mecmuası, sayı 33, Birincikânun 1935.

Necip Necati: Doğumu kolaylaştırmak için alınan tedbirler: Eskişehir Halkevi Mecmuası, sayı 33, Birincikânun 1935.

Necip Necati: Loğusayı ziyaret, Eskişehir Halkevi Mecmuası, sayı 34, Şubat 1936.

Necip Necati: Loğusa şerbeti, loğusa hamamı, hediyeler: Eskişehir Halk evi Mecmuası, sayı 34, Şubat 1936.

Necip Necati: Süt gelmesi ve süt nine, süt kesilmesi, Eskişehir Halkevi Mecmuası, sayı 34, Şubat 1936.

Necip Necati: Albastı, çocuğun yalnız bırakılması, iki loğusanın karşılaşması, Eskişehir Halkevi Mecmuası, sayı 34, Şubat 1936.

Numan Yılmaz: Yalvaçta söylenen ninniler; Ün Mecmuası, sayı 49, Nisan 1938.

Nuri Katırcıoğlu: İspartanın iki ninnisi; Ün Mecmuası, sayı 58, İkincikânun 1939.

Osman Balkır: Balıkesirde isimlere dair halk inanmaları; Halk Bilgibi Haberleri, sayı 97, İkinciteşrin 1939.

Osman Balkır: Balıkesir doğum görenekleri ve çocuk, Balıkesir 1935.

Osman Balkır: Balıkesir ve köylerinde özel görenek ve inanmalar, Balıkesir 1935.

Raife Hakkı: İzmir ve civarında çocuk hakkında inanmalar; Halk Bilgisi Haberleri, sayı 19 ve 29, Nisan ve Birinciteşrin 1933.

Sait Tazebeyoğlu: Kiliste ad verme âdetleri, Halk Bilgisi Haberllri, sayı 99, İkincikânun 1940.

Sait Oğuz: İçelde folklor, İçel Mecmuası, sayı 29, Haziran 1940, sayı 32, Eylûl 1940.

Süheyl Ünver: Çocuk doğmadan önce cinsiyetinin tayini; Halk Bilgisi Haberleri, sayı 50, Eylûl 1935.

Şakir Sabri: Gazi Antepte doğum ve ölüm; Halk Bilgisi Haberleri, sayı 88, Şubat 1939.

Şakir Sabri: Muhtelif ruhlar hakkında; Halk Bilgisi Haberleri, sayı 98, Birincikânun 1939.

Şakir Ülkütaşır: Loğusalık çağı; Halk Bilgisi Haberleri, sayı 29 ve 33, Birinciteşrin 1933, Şubat 1934.

Şakir Ülkütaşır: Sinopta çocuklara ait inanmalar; Halk Bilgisi Haberleri,

ANADOLU BEKTAŞİ KÖYLERİNDE MUHARREM AYİNİ

Eski Türk âdetlerini yaşatmaktan başka bir gayesi olmıyan bektaşılik ve bunun ehemmiyetle telâkkî ettiği Kerbelâ vakasının doğurduğu Muharrem âyini hakkında Anadolunun muhtelif bektaşi köylerinde toplanan malûmat arzedilmeğe değer mahiyettedir.

İslâmiyetin ilk asrında vukua gelen Kerbelâ hâdisesi yüzlerce müslüman şair tarafından terennüm edilmiştir. Bu suretle Kerbelâ vakasının acıları müslümanlar arasında her sene yeniden tazelenmiş ve bundan dolayı her müslüman kalbi her sene yeniden sızlamıştır.

Anadoluda köy köy gezen bektaşi dervişleri de, asırlarca halk ve divan

---

sayı 75, İkincikânun 1938.

Şakir Ülkütaşır: Albastı hastalığı ve tedavisi, al karısı, süt kaçması, ayak kösteği kesmek, korku basmak; Halk Bilgisi Haberleri, sayı 95, Eylûl 1939.

Şakir Ülkütaşır: Sinopta beşik töreni; Halk Bilgisi Haberleri, sayı 110, Birincikânun 1940.

Şakir Ülkütaşır: Türkiye etnografya ve folklor sözlüğü üzerine bir kalem tecrübesi, İstanbul 1937.

Şakir Ülkütaşır: Türk halk bilgisine ait araştırmalar, İstanbul 1938.

Şerif Necati: Loğusa kadınlarda al bastı hastalığı; Halk Bilgisi Haberleri, sayı 5, Mart 1930.

Talat Mümtaz Yaman: Kastamonide doğum âdetleri; Halk Bilgisi Haberleri, sayı 4, Şubat 1930.

Talât Mümtaz Yaman: Kastamonide çocuk oyunları; Halk Bilgisi Haberleri; sayı 19, Mart 1931.

Talât Mümtaz Yaman: Kastamoni âdetleri; Halk Bilgisi Haberleri, sayı 13, İkinciteşrin 1930.

Vâhit Topçugil: Boluda çocuk bakımı; Halk Bilgisi Haberleri, sayı 16, Şubat 1931.

Vâhit Topçugil: Boluda çocuk oyunları; Halk Bilgisi Haberleri, sayı 34, 36, ve 39, Mart, Mayıs ve Ağustos 1934.

Vehbi Cem Aşkun: Sivas folkloru, Sivas 1941.

Zeki Dalboy: Kırklama ve köstek kestirme; Halk Bilgisi Haberleri, sayı 19, Mart 1931.

M. H. B.

şairlerinin şehadet vakasını anlatan mersiyelerini okumuşlar, yıllarca Türk köylerinin saf ve bâkir muhitinde bu hâdiseyi hakikî bir elem ve ıztırap kaynağı haline getirmişlerdir.

Bütün tarihin seyrince muztarip yaşıyan ve esasen yaradılış itibariyle mistik bir ruhu olan Asya kavimleri arasında bu vaka bir yandan elem ve ıztırap kaynağı olurken, diğer taraftan köylerin içtimaî olgunluğuna bir yardım vesilesi teşkil etmekten uzak kalmamıştır.

Bektaşi âleminde Muharrem ayının birinci gününden itibaren başlıyan matem, Muharremin on ikinci gününe kadar devam eder. Bugünlerde bektaşiler:

1 — Su içmezler,
2 — Renkli ve beyaz elbise giymezler,
3 — Kahkaha ile gülmezler,
4 — Münakaşa ve her türlü münazıradan kaçınırlar.

Bu matem günlerinin en büyük hususiyeti, Cuma gecesi yapılacak âyin için mahsusî olarak ve mutlaka her bektaşi köyünde bulunan toplantı yerinde on iki gün kadın ve erkek bütün köylülerin bir araya gelmeleri ve bir bektaşi dervişi tarafından okunan Füzulînin Hadikatüssuadasını dinlemeleridir. Bu âyine, muayyen usul ve erkân dairesinde iştirâk edenler, toplantı yerinde mertebe sırasiyle otururlar. Hadikatüssuadayı okuyup anlatacak olan derviş, ortaya vazolunan kürsiye çıkar. Her kapıdan giren sağ elini sol elinin üstüne koyarak göğsüne götürür ve öne doğru yarım bir inhina yaparak aynen:

«Ya Hüseyin, ya İmam, ah Hasan, vah Hüseyin lânetullahı ala katılülhüseyin» sözleriyle meclisi selâmlar. Orada bulunanlar da hep bir ağızdan aynı sözlerle mukabele ederler.

Esasen muayyen olan yerler dolunca kapılar kapanır, Hadikatüssuada okunmağa başlar. Okuyucu muayyen yerlerde durarak okuduklarını anlatır. Derin bir vecd ve huşû içinde dinlenilen hikâyeyi bazan içten gelen bir hıçkırık tufanı takip eder.

Muharremin on ikinci günü, her gün aynı tarzda okunan hadika hatmedilmiş bulunur. Son günün gecesi, her bektaşi köyünde mevcut olan mahalde kazanlar hazırlanır, ocaklar yakılır, her evin iştirakiyle meydana gelen zahire ile sabaha kadar aşure kaynatılır.

Ocaklara sıra sıra dizilen kazanlar, sureti mahsusada yapılmış küreklerle ve münavebe ile sabaha kadar karıştırılır. Bu kürekler elden ele devredilirken yukarıda bahsi geçen «ya İmam, ya Hüseyin» nakaratı tekrar edilir. Diğer kısımlarda da mersiyeler söylenir, merasim sabaha kadar bu halde de-

BİR KÖROĞLU KOŞMASI

Şimdiye kadar hiç bir yerde intişar etmemiş olan Köroğluna ait bu koşmayı eski bir cönkten alarak aynen neşrediyoruz:

Bizden selâm olsun ağalara beylere
Sılasına gitmek ister Köroğlu
Üstü mor sünbüllü karlı dağlara
Çıkıp seyran etmek ister Köroğlu.
Deryanın üstünde dönen gemiler
Heybetinden dağlar, taşlar iniler
Yatağında arslan gibi gümüler
Kurt oyunlu, kaplan ünlü Köroğlu.
Hey ağalar nedir bizim suçumuz
Uğrun uğrun döğüş ister içimiz
Demirci oğlu; Köse Sefer üçümüz
İçimizde nam sahibi Köroğlu.
Adımı sorarsan Erüşan Ali
Döğüş görmiyeli olmuşum deli
Sağ yanı Ayvazlı, solu Köroğlu
Küheylânı demir donlu Köroğlu.

Hikmet Turhan Dağlıoğlu

---

vam eder.

Sabahleyin sofralar kurularak civardaki köylerden gelen misafirler yemeğe davet olunur. Yemeğe şu dua ile başlanır:

«Sofra Alinin, himmet Velinin, arta eksilmeye, taşa dökülmeye, nuri nebi, keremi Ali, pirimiz, üstadımız Hacı Bektaşi Veli, gerçekler demine hu diyelim hu!»

Müteakip yazılarımızda diğer bektaşi âdetlerini sırasiyle anlatmağa çalışacağız. Bu yazılarımızla artık tarihe intikal etmiş bulunan bu âdetleri, hayalden uzak bir tarzda canlandırmağa muvaffak olursak, içtimaî bünyemiz üzerinde asırlarca esaslı tesirler yapmış olan bir hakikatı meydana koymuş olmakla kendimizi bahtiyar sayarız.

M. Enver Beşe

ANADOLU MASALLARI
KIRK OĞLANIN TALİİ

Bir varmış bir yokmuş; evvel zaman içinde kalbur saman içinde bir padişahın kırk oğlu varmış. Bu oğlanlar büyümüşler. Evlenmek çağına gelmişler. Padişah bunları evlendirmeğe karar vermiş. Padişahla sultan hanım düşünmeğe başlamışlar. Çocuklara ayrı ayrı evlerden kız alsalar, bunlar geçinemiyecekler. Bunun için aynı evden, aynı ana babanın kırk kızını almayı kararlaştırmışlar.

Bunun üzerine, padişah kendisine iki seyahat elbisesi yaptırmış; yanına iki vezir alarak, bir evde kırk kız bulmak için seyahata çıkmış...

Geze, geze bir köye varmışlar. Bir köy odasında toplanan köylü arasına karışmışlar. Köy odasının sahibi bir hanedan adam olduğundan bu padişahla vezirleri için iki kat yatak getirilmesini söylemiş; biraz sonra yataklar gelmiş. Odada bulunan köylüler kalkıp gitmişler. Padişah demiş ki:

— Siz istirahatinize gidin! Biz yataklarımızı yaparız...

Oda sahibi demiş ki:

Hayır! Ben misafirlerimin istirahatini temin etmeden buradan gitmem.

Padişahla vezirleri ısrar etmişlerse de oda sahibi gitmemiş.

Padişah soyunmağa mecbur kalmış. Üstündeki seyahat elbisesini çıkardığı zaman bunun bir padişah olduğunu anlıyan oda sahibi:

— Aman padişahım, demiş, sen bizi affet! Senin padişah olduğunu bilmedik.

Padişah:

— Hayır demiş, kusur bizim.

Bunun üzerine oda sahibi demiş ki:

— Padişahım, siz başka memleketin padişahı olduğunuz halde bu tarafa niçin geldiniz?

Padişah da derdini anlatmağa mecbur kalmış:

— Benim kırk oğlum var, demiş; bunları evlendireceğim. Bir anadan bir babadan kırk kız bulmak için seyahata çıktım.

Oda sahibi bunun üzerine:

— Padişahım, demiş; seninle dost olacağız her halde.. Benim bir anadan, bir babadan kırk kızım vardır.

Padişah da cevap olarak:

— O halde, demiş; şimdi nişan yapalım. Nişan şerbeti içilsin!

Oda sahibi demiş ki :

— Peki! Şimdi yapalım padişahım..

Sözünü bitirdikten sonra kalkmış, karısının yanına giderek müjde etmiş, demiş ki:

— Sen şimdi şerbetleri hazırlıya koy. Ben köyün ileri gelenlerini toplıyayım, geleyim. Bu, ansızın olduğundan gizli olmasın, alenî nişan olsun!..

Sonra köyün içine çıkmış, ileri gelenleri toplamış; gelen adamlar padişahtan özür dilemişler:

— Affet padişahım, demişler; biz senin padişah olduğunu bilmediğimiz için ileri geri konuşmuşuzdur..

Padişah bunlara demiş ki:

— Benim kırk oğlum vardır. Bunları evlendirmek için seyahata çıkmıştım. Bu sırada sizin köye yolumuz düştü. Sizin bu odaya misafir olduk. Oda sahibi de iyi kalpli bir adam olduğundan bizi iyi karşıladı. Hepinize teşekkür ederim. Oda sahibinin kırk kızı varmış. Ben bu kızları oğullarıma nişan edeceğim. Bu nişanı sizin yanınızda yapmayı arzu ediyorum.

Şerbetçiler gelmiş, içmişler; şerbetten sonra padişah kırk yüzük çıkarmış. Yüzüklerde oğlanların isimleri yazılı imiş. Padişah, yüzükleri oda sahibine vererek:

— Götür bunları, demiş; kızlarının parmaklarına tak. Kızların kendi yüzüklerini yaş sırasiyle al, getir!..

Oda sahibi yüzükleri alıp gitmiş, kızların parmaklarına takmış, kızlarından yüzükleri alarak getirmiş, padişaha vermiş.

— Padişah yüzükleri aldıktan sonra demiş ki:

— Artık ben gelemem, ben ihtiyarım; ne olur ne olmaz; senin damadın olacakları göndereyim. Herkesin kısmeti ne ise arabasına bindirir, gönderirsin. Düğünlerini ben sarayımda yaparım.

Oda sahibiyle vedalaşarak ayrılmışlar.

Bir gün padişah memleketine dönmüş. Ailesine, çocuklarına söylemiş:

— Bir anadan, bir babadan kırk kız bulduk. Sizleri nişanladık. İşte yüzükleri...

Yüzükleri oğlanların parmaklarına takmış.

Bir müddet geçtikten sonra bu padişah, oğlanlarının her birine birer araba vermiş. Yanlarına bir iki alay asker katmış; kızları almağa göndermiş.

Yolda giderken önlerinde büyük bir çayırlık peyda olmuş. Çocuklar o çayırlığa varırken, önlerine ak sakallı, ufak boylu bir ihtiyar çıkmış, demiş ki:

— Yolunuz uğurlu olsun. Gittiğiniz yol açık olsun. Size bir nasihatım var: Önünüze gelecek olan çayıra konmayın, doğruca geçin!

İhtiyar adam hemen kaybolmuş.

Bu düğün alayı o çayıra varınca, bir gece istirahate karar vermişler. İçlerinden en küçükleri demiş ki:

— Ağabeylerim, bu adamın her ne kişi olduğunu bilmiyoruz. O bizi tanımıyor. Burada bir şey olmasaydı, bu adam bize bir şey söylemezdi. Biz burada kalmıyalım..

Büyük kardeşler, ne olacak; bizim bu kadar askerimiz var, diyerek orada yatmışlar.

İhtiyarın lâfı en küçük oğlana tesir etmiş. Gece sabaha kadar uyumamış. Sabaha kadar bir şey çıkmamış. Sabah olunca büyük kardeşler demişler ki:

— Gördün mü bak, sabaha kadar beklediğin halde bir şey çıkmadı. Sen hâlâ bu bön kafalılıktan vaz geçmiyeceksin!..

Küçük oğlan ses çıkarmamış. Yola devam etmişler. Nihayet istedikleri köye varmışlar.

Kaynata olan oda sahibini bulmuşlar. Kendilerini tanıtmışlar:

— Biz nişanlılarımızı almak için geldik, kısmetimiz ne ise verin, biz geri döneceğiz!

Oda sahibi sevinerek gitmiş, bütün kızlarını giydirmiş; getirip hepsini sıra ile arabalarına bindirmiş. Kızlar giderken oda sahibi demiş ki:

— Bizi unutmayın! Hiç olmazsa bir kaç sene sonra, böylece küme halinde gelmenizi isterim.

Damat beyler, peki, diyerek, kaynatalarının, kaynanalarının elini öpmüşler vedalaşarak ayrılmışlar.

Yolda gelirken ak sakallı ihtiyar gene önlerine geçmiş:

— Oğullarım, demiş; benim nasihatımı tutun, bu çayırda yatmayın! Benden size bir iyilik dokunacaksa, işte budur. Bu çayırda yatmamanızı sizden beklerim, diyerek kaybolmuş.

Derviş kaybolduktan sonra kırk kardeş demişler ki:

— Geçen sefer yattık da ne olduk? Bu sefer gene yatarız.

Oraya inmişler, yatmağa karar vermişler, küçük kardeşleri, ağabeylerine demiş ki:

— Ağabeylerim, gelin burada kalmıyalım. Biz bu adamı tanımıyoruz. Gelin yatmıyalım.. Büyük kardeşler:

— Haydi canım, ne olacak; diye cevap vermişler; bukadar adamla bize kim ne yapar?

Orada yatmışlar.

Küçük kardeş, her halde bunda bir hikmet vardır, diye düşünerek sa-

baha kadar beklemeğe karar vermiş.

Bütün askerler ve kardeşleri dalgın uykuya daldıkları sırada bir hışıltıdır peyda olmuş. Oğlan bu hışıltıyı dinlemiş. Ne rüzgâra benzer, ne fırtınaya benzer, ne kışa benzer bir hışıltıdır geliyor.. Bir de oğlan ne görsün? Bir tek ejderha, askerlerle kardeşlerini ve nişanlılarını sarmış. Küçük oğlan seslenmiş:

— Hey! kimsin de bu hakareti yapıyorsun? Bunca cana nasıl kıyacaksın?

Ejderha demiş ki:

— Ben bir ejderhayım; buranın sahibiyim; buraya giren sağ çıkamaz. Sağ çıkmak için de benimle şart kurar. Kurduğu şartı başarırsa çıkar gider, başaramazsa ben onu öldürürüm.

Küçük oğlan demiş ki:

— Peki, ben seninle şarta girerim, ama bunca cana kıyma, onları affet, beni öldür...

Ejderha cevap vermiş:

— Ben yalnız seni alakoymam. Karınla beraber kalacağına söz ver, kuyruğumu açarım, bir köşeden bütün halk çekilir. Eğer sen karınla kalmazsan, şimdi hepinizin canını çıkarırım..

Oğlan:

— Peki, demiş; karımla beraber kalacağım. Sen kuyruğunu aç, bunlar gitsinler.

Ejderha kuyruğunu bir tarafa çekmiş. Oğlan bütün kardeşlerini uyandırmış:

— Kalkın! demiş; etrafımızı düşman sardı haberiniz yok. Beş ordu asker olsa buna kimse karşı koyamaz. Ne olduysa gadirlik bana oldu. Siz gidip babama anlatın, benim öldüğümü söyleyin!

Onlar çekip gitmişler.

Bunlar yola düzüldükten sonra, otuz dokuz kardeş bir meşveret kurmuşlar:

— Biz babamıza ne cevap vereceğiz, demişler; kırk kardeş çıktık. Otuz dokuz dönüyoruz.. Neticede demişler ki:

— Babamız sorduğu zaman, ben evlendim; şimden sonra ana baba bana karışamaz, her nerede olsa ticaret yaparak yaşarım, diyerek kaldı deriz.

Onlar gide dursun.. Biz gelelim ejderha ile oğlana:

Ejderha, oğlanla karısına demiş ki:

— Binin bakayım sırtıma!

Ejderhanın sırtına binmişler. Ejderha semaya yükselmiş, en yüksek bulutlara karışmış, kuyruğu yerden kesilmemiş. Ejderha bunlara demiş ki:

— Bakın aşağı bakayım; ne kadar görünüyor..

Oğlan bir bakmış:

— Yüz elli metre genişlikte bir arsa gibi gözüküyor, demiş. Ejderha daha yükselmiş. Gene:

— Bakın aşağıya demiş. Oğlan bakmış aşağıya:

— Bir kalbur içi kadar gözüküyor..

Ondan sonra ejderha alçalmağa başlamış. Bir saraya inmiş. Ejderha demiş ki:

— Bu saray benimdir. Bu sarayın içinde her ne istersen vardır. Yalnız içerisinde bir kız eksiktir. Bu kızı da sen bulacaksın.

Oğlan demiş ki:

— Peki ben bulacağım ama, nereden bulayım? Bir bildiğin yerde varsa elimizden geleni yaparız.

Ejderha oğlana demiş ki:

— Bak sana kırk gün mühlet veriyorum. Karının yemesi için kırk günlük istihkak temin et! Odanın birisine kilitle. İstihkakı bitinceye kadar o içeride kalsın. Ben ölmedikten sonra, ona hiç bir zarar gelmez. Ben peri padişahının kızına meftunum. Sen, bu kızı kırk günde getirirsen ne âlâ! Getirmezsen semalara kadar karışsan, seni gene bulur, öldürürüm.. Bu kızı nasıl getirirsen getir! O geldikten sonra da ben senin istediğin kadar mal ve eşya veririm. Seni de babanın memleketine kadar götürür, bırakır gelirim.

Zavallı oğlan, ailesinin yemesi ve gece yakması için kumanya ve mum tedarik etmiş, içeriye koymuş, ailesiyle vedalaşmış:

— Ben kırk birinci gün gelemezsem, muhakkak ölmüşümdür, seni de Allaha emanet ediyorum, yardımcımız Allah olsun, demiş.

Oradan çıkmış; kapıyı kilitlemiş, üzerine bir mühür vurmuş, kilidi ejderhaya vererek eline bir değnek almış; yola revan olmuş. Oğlan, az gitmiş, uz gitmiş, dere tepe düz gitmiş, altı ay bir güz gitmiş. Dönüp arkasına bakmış ki bir arpa uzunluğu yol gitmiş.. Bu sırada bir ufak arığa [1] rast gelmiş. Bu arığın kenarlarında bir sürü karınca varmış. Ağızlarına erzaklarını almışlar, geçmek için bir yol arıyorlar. Oğlan bunları görmüş, elindeki değneği arığın dar bir yerine uzatmış; bütün karıncalar buradan akın ederek geçmişler. Geçtikten sonra hepsi birden padişahlarına varıp söylemişler. Padi-

[1] Arık: küçük bir su, çay.

şahları topal imiş. Emretmiş:

— Gidin, bu yiğit kim ise bana getirin!

Karıncalar, gitmişler, oğlana demişler ki:

— Seni padişahımız istiyor, buyurun, gideceğiz!

Oğlan demiş ki:

— Bunların padişahı olup da ne olacak? Ben bunları çiğneyip giderim. Ben de bir padişah oğluyum. Onun ayağına mı gideceğim!

Sonra bir de düşünmüş ki: Benim babam bir padişah. Emrettiği zaman istediğini ayağına getirtir. Bu da bir padişahtır. Ben de buna gitmeğe mecburum, gitmeliyim, diyerek padişahın yanına gitmiş.

Padişah demiş ki:

— Oğlum, dile benden ne dilersin? Sen benim bunca askerimi kurtardın! Dünyalığını dile, ahretine karışmam.

Oğlan da buna karşı demiş ki:

— Ben bir padişah oğluyum. Benim hiç bir şeye ihtiyacım yok. Her ne istersen bende var.

Karınca padişahı:

— Al oğlum şu üç kanadı, demiş, sıkıldığın bir yerde bu karınca kanatlarını yak! Biz hemen yetişiriz.

Oğlan oradan ayrılmış, yoluna devam etmiş; yolda giderken, günlerden bir gün, yolun üzerinde üç kardeşi birbirlerile kavga yaparken görmüş. Bunlara sormuş:

— Ne dövüşüyorsunuz? Kavganız nedir? Bir anlıyalım da derdinize derman oluruz belki. Bunlar demişler ki:

— Bizim babamız öldü. Babamızdan üç parça eşya kaldı. Bu üç parça eşyayı bölüşemyioruz. Kavgamız bu. Oğlan bunun üzerine:

— Bu kolay, demiş; ben size ayırayım. Siz bana bunların ne olduğunu söyleyin!

Bu üç parça eşyayı oğlana getirip ortaya atmışlar. Biri halı seccade, birisi keçe, birisi de kavalmış. Oğlan:

— Peki, demiş; bunların marifetini bana anlatın.

Çocuklar demişler ki:

Seccadenin ortasına oturup da dört köşesini gemreyince [2] sana havada istediğin yeri gezdirir.

Oğlan:

[2] Gemrekem: toplamak.

— Peki, demiş; kavalın marifeti nedir?

Çocuklar da demişler ki:

— Kavalı üfürdüğün zaman canın ne yemek isterse o yemek bir tabla içerisinde gelir.. Ve canının bunaldığı yerde de bunu iki defa üfürürsen bir arap gelir, senin emrine âmade olur..

Oğlan sormuş:

— Peki bu keçenin hüneri nedir?

Demişler ki:

— Bu keçenin hüneri de, giydiğin zaman kimse seni göremez.

Oğlan bu sefer:

— Peki demiş, şimdi kolay. Ben sizin üçünüzün eline üç ok vereyim. Bu okları hızınız yettiği kadar atın! Hanginiz geçirirse seccade onun olur. Okları attıktan sonra gittiğiniz yerden dönerek yanıma hanginiz evvel gelirse kaval da onun. İkinci gelene de keçeyi vereceğim.

Bunu duyan üç kardeş:

— Bu adam Hızır mı acaba, demişler. Bu bizim işi görecek, muvafık..

Oğlan üçüne üç ok vermiş. Üçü de atmışlar. Oğlan:

— Koşun, demiş; hanginiz erken alıp geleceksiniz?

Bunlar oka koşmağa gidince, oğlan kaval ile keçeyi yanına almış, seccadenin ortasına oturmuş, dört ucunu çemremiş ve havaya uçmuş.

Üç kardeş bir de gelince bakmışlar ki, ne seccade var, ne kaval, ne keçe, ne de kimse var? Hiç kimse kalmamış. Üç kardeş birden:

— Hay Allah razı olsun, demişler; bir birbirimizi öldürecektik. Şimdi kurtulduk. Ne mal var, ne de kavgamız.

Oğlan havada gezerken, canı sıkılmış. Türkü söyleyip ok atmağa başlamış. O sırada arslan padişahının tabanının altında bir yara çıkmışmış. Bu oğlanın attığı ok arslan padişahının ayağındaki yarayı delmiş. Değil böyle delmek, bir kimseyi bile yanına yaklaştırmıyan arslan padişahı feryat ederek:

— Ayağımı kim deldi ise, diye bağırmış, gidin bunu çabucak idam edin!

Bunu aramağa giden arslanlar, oğlanı bulunca hemen öldürmek, veya parçalamak istemişler. Bir iki dakika geçmeden, arslan padişahının bu yarasının sızısı birden kesilince rahat etmeğe başlamış. Arslan padişahı bu sefer emretmiş:

—Bu oğlanı, hiç bir kılına hata gelmeden, yanıma getirin! Derdime derman oldu.

Bu oğlanı bulan arslanlar, alıp padişahlarına götürmüşler. Padişah buna demiş ki:

— Oğlum, dile benden dileyeceğini.. Dünyalığını dile, ahretine karışmam..

Oğlan bu defa:

— Benim muavenete ihtiyacım yok, demiş; ben de padişah oğluyum. Seyahat için gezmeğe çıktım.

Arslanlar padişahı:

— Pek âlâ, demiş; mademki öyledir, ben sana üç kıl vereyim de bunları sıkıldığın yerde yakarsın! Ben yetişemezsem de benim adamların sana yetişirler..

Oğlan bu kılları almış. Bunlardan ne keramet olur diyerek, karınca padişahının verdiği kanatlarla beraber cebine sokmuş. Peri padişahının köyüne varmış. Oğlan, adamlardan birisine sormuş:

— Padişahın köşkü neresidir? Ricada bulunsak kabul eder mi?

Adamları:

— Biz bilmeyiz demişler, padişahın kabul edeceği adam vardır, etmiyeceği adam vardır.

Oğlan kendi kendine demiş ki:

— Ben bu işi hiç kimseye söylemiyeceğim. Kız, ne gibi şartlar koyacak. Âdeti ne ise, ben babasından ona göre kendisini istiyeyim..

Keçeyi giyerek kimseye görünmeden kızın odasına girmiş. Öğle yemeği zamanı olduğundan, kızın yemek yemesi için cariyeler sormağa gelmişler. Peri padişahının kızı da getirmelerini söylemiş. Bunu duyan oğlan:

— İyi, demiş; karnım da açtı. Bununla beraber ben de yerim.. Kızın yemeği gelmiş. İkisi birlikte oturup yemeği yemişler.

O güne kadar peri padişahının kızı gelen yemeklerden birer, ikişer lokma alarak kalkarmış; o gün peri padişahının kızının sofrasında iki kişinin yemek yediği anlaşılmış.

Kız bir kahve istemiş, kahveyi içmiş. Oğlanın başında keçe olduğu için kendisi nereye istese gidiyormuş, kimse onu görmüyormuş. Yemek zamanı olmuş. Gene kıza yemek gelmiş. Oğlan da karnını doyurmuş. Kız bu sefer bunu çakmış. Cariyelere iki kahve emretmiş. Kahvenin birisini kendisi almış, diğerini ortaya bırakmış. O anda orta yerdeki kahve kaybolmuş. Kahveler bittikten sonra, ikisi birden fincanları ortaya bırakmışlar.

(Arkası gelecek sayıda)

Naki Tezel